

KÖZMŰVELŐDÉS, ÉRDEKEK, ISMERETTERJESZTÉS...

Bevezetőként engedjék meg, hogy a TIT Országos Elnöksége és a magam nevében is szívből köszöntsem a szegedi Művelődés-elméleti Nyári Egyetem minden hallgatóját, szervezőjét, irányítóját és vezetőjét. Köszönöm, hogy felkérésükkel megtisztelték, és lehetőséget adtak arra, hogy a közművelődés szférájában érvényesülő érdekek néhány kérdéséről, valamint az ismeretterjesztés egy-két problémájáról szóljak.

Az első kérdés, amelyet úgy gondolom érdemes feltenni: elégedettek lehetünk-e hazánk jelenlegi közművelődési állapotaival, vagy ha úgy tetszik, közművelődési politikánk jelenlegi eredményeivel? A válaszadók között bizonyára vannak igennel és nemmel felelők, azaz elégedettek és elégedetlenek. Az élet furcsasága az, hogy bizonyos vonatkozásokban lehet az igen is meg a nem is helyes. Ha ugyanis közművelődésünk jelenlegi állapotát a multhoz, a megtett uthoz viszonyítom, azaz a dolgot fejlődésében vizsgálom, akkor igennel válaszolhatok, hiszen a megtett út valóban tiszteletre méltó. Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy életünk legkülönbözőbb területein mennyivel jobb, eredményesebb, szebb lenne az élet, ha nem volna annyi hiba, ha nem lenne annyi félművelt ember, alacsony szakműveltségű munkás, felelőtlenség, fegyelmezetlenség, akkor elégedetlenek vagyunk, és nemmel válaszolunk a kérdésre. Azaz, ha elért eredményeinket lehetőségeinkkel, céljainkkal hasonlítjuk össze, ha előretekintünk, akkor egészséges türelmetlenség munkál bennünk. Ez önmagában nem baj, ez nagy hajtóerő is lehet.

Az igényesség, a jobb akarása, a többre, szebbre való törekvés a nemzet nemes tulajdonsága. Csak józanul, reális talajon kell felfogni jelent és jövőt. Helyesen értelmeznünk a kultúra, a közművelődés szerepét a nevelés, a művelődés jelentőségét. Azt gondolom, valamennyiünk előtt tudott dolog, hogy a művelődésnek, a kulturálódásnak, a társadalmi haladásban jelentős szerepe van. De utópia volna azt hinni, hogy a társadalom gazdasági szerkezetének, műszaki-technikai színvonala, állapota fejlesztésének feladatai a politikai hatalom lényegének figyelembevétele nélkül, csak neveléssel megoldható. A gazdaság ugyanis teremtője és fejlesztője, meg fogyasztója is a kultúrának. A műveltség gyarapítása pedig legkifizetődőbb befektetése a gazdaságnak. Hiszen a gazdaságra mind az általános műveltség, mind a szakértelem növelése termékenyen hat vissza.

Itt talán érdemes megállni rövid időre a címben jelzett téma szempontjából is. Hazánkban az elmúlt évtizedben különösen sokat beszéltünk az érdekekről, az érdekek egyeztetéséről, az össztársadalmi érdek primátusáról az érdekek struktúráján belül. Mindezt elsősorban gazdasági vonatkozásokban, a gazdaság és a politika, a gazdaság és az etika összefüggéseiben elemeztük. Kevesebbet beszéltünk arról, hogyan érvényesülnek az érdekek a kultúra, a közművelődés berkeiben, hogyan motiválják, lendítik vagy fékezik a közművelődési tevékenységet. Kissé leegyszerűsítve a dolgot, a közművelődés vonatkozásában is beszélhetünk az össztársadalmi, a csoport- és az egyéni érdekek jelentkezéséről. Sőt, az alapigazság itt is igaz, nevezetesen, hogy e különböző érdekek egyeztetésénél az össztársadalmi érdekeket kell elsősorban szem előtt tartani. Az, hogy a művelődés, a kulturálódás, a szakértelem gazdagítása, a társadalom- és a természettudományokban való minél nagyobb jártasság egy nemzet felemelkedése szempontjából hasznos, a magyar történelem kiemelkedő nagy alakjai által régen felismert és megfogalmazott igazság. A kiművelt emberfők sokasága nem mai keletű igény. Ha csak történelmünk utóbbi 200 esztendejét tanulmányozzuk, világossá válik, hogy a polgárosodás, az ipari

fejlődés, a nemzetté válás folyamatában, a nemzeti függetlenségi harcokkal, majd a munkásmozgalom megjelenésével és erősödő küzdelmeivel történelmünkben egyre több szószólója, harcosa volt a haladó politikusok, tudósok és írók között a műveltség terjesztésének. A mi Társulatunk is ennek a törekvésnek a jegyében jött létre 1841-ben. A Társulat megalakulása körüli vitában írta Kossuth Lajos a Pesti Hírlapban: "Nekünk meggyőződésünk, hogy amely nemzetnél a természettudományok nem élesztik a termeszto kézi munkáját, a gyártó és kézművesek műhelyeit, annak sorsa örökös pangás, örökös függés másoktól az életszükséglet minden nemében, örökös babona, örökös tévedés, örökös nyomor. A természet ama rejtett kincs, amelyet a népmonda szerint sárkányok őriznek, és a tudomány ama varázsszó, amely a sárkányokat elűzve megnyitja a kimerithetetlen kincsek raktárát. Itt hát nem áldozatkészség, hanem önérdek szólít mindenkit a részvételre." A polgári forradalom bukását követő sötét, reakciós korszak természetesen hosszú időre visszavetette a művelődés ügyét is. Gyakorlatilag csak a felszabadulás után válhattak valóra azok az elképzelések, amelyeket haladó nagyjaink a kiművelt emberfők képzésével kapcsolatban kialakítottak.

Amikor 1976-ban az országgyűlés tárgyalta a közművelődésről szóló törvényt, kulturális miniszterünk expozéját így kezdte: "Történelmünk egyben a magyar nép művelődésének a története is". Majd így folytatta: "aki történelmünket ismeri, azt is tudja, hogy a társadalmi haladásért és nemzeti függetlenségünkért folytatott küzdelmeink mindig egyuttal a közművelődésért vívott küzdelmek is voltak". Nemzetünk nagy történelmi sorsfordulója, felszabadulásunk hozta meg azt a fordulatot, hogy a néphatalom kivívásával hatalmi és osztályérdekek, állami és népi érdekek, a közművelődés fejlesztését, a nép művelődésének gazdagítását illetően is egybe esnek.

Az 1976. évi 5. törvény a közművelődésről kimondja: "A Magyar Népköztársaságban az állampolgárok és közösségeik művelődése, a közművelődés fejlesztése az egész nép közvetlen érdeke... Szocialista társadalmunk megszüntette a művelődési

kiváltságokat, felszámolta azt a kulturális elmaradottságot, amely a dolgozó osztályokat évszázadokon át sujtotta. Gyökere-
sen megváltoztatta a közművelődés feltételeit, minden állampol-
gár számára megteremtette a lehetőséget, hogy igénybe vegye a
művelődéshez szükséges legfontosabb eszközöket és intézménye-
ket; szervezte és ösztönözte a dolgozók művelődését. A rendel-
kezésre álló eszközökkel ma még nem él, illetőleg egyes réte-
gek hátrányos helyzetéből adódóan nem élhet mindenki egyenlő
mértékben... Ezért különösen fontos feladat a közművelődés fej-
lesztése. Jó alapot adnak ehhez a magyar nép haladó művelődési
hagyományai és a közművelődésben eddig elért eredményeink." Társadalmi fejlődésünk mai szakaszában, amikor a fejlett szo-
cialista társadalmat építjük, amikor ennek az építőmunkának
15-20 éves programját fogadta el 1975-ben pártunk XI. kong-
resszusa, senki nem vonja kétségbe, hogy a műveltség gyarapi-
tása Magyarországon közügy, államtársadalmi ügy és érdek. A
munkánatalom minden ötéves tervben, ezen belül esztendőről
esztendőre egyre nagyobb anyagi eszközöket fordít a műveltség
terjesztésére. Az életszínvonal emelkedése fokozott lehetősé-
get teremt, a népgazdaság műszaki-technikai bázisának fejlesztése pedig egyre fokozottabb igényeket támaszt a nagyobb szak-
értelem, a műveltebb ember iránt.

Első látásra és hallásra úgy tűnik, hogy itt az érdekek
teljes összhangja idillikus módon megvalósul. Mind a társada-
lom, mind az egyén érdeke a műveltség megszerzése és állandó
emelése; ezt mindenki felismeri, legfeljebb az ezzel kapcsola-
tos szervezési kérdések megoldása marad hátra. A gyakorlatban
azonban ez nem olyan egyszerű. Mert - bár igaz -, hogy a mű-
velődésre irányuló egyéni ambíciók fokozódása a szocialista
viszonyok között az egyén társadalmi helyzetéből fakad, hiszen
nálunk nem lehet örökölt jussból, vagyonból, rangból megélni.
Itt az egzisztencia alapja a munka, a tudás, a szakértelem.
Mindez igaz, azonban az érdekek e területen sem ismerhetők fel
világosan, legalább is nem mindenki számára. Másrészt, éppen
társadalmunk átmeneti jellege következtében, a különböző ér-
dekek közötti konfliktusoknak objektív alapja is van. Hogy

csak néhányat említsek: tudott dolog, hogy hazánkban különböző objektív okok következményeként nem érvényesülnek tisztán a szocialista elosztás elvei. Ennek következtében nem minden esetben a nagyobb tudást honorálják magasabb dotációval. Vagy az a tény, hogy hazánkban jelenleg még alacsony a nehéz fizikai munka gépesítésének színvonala, rendkívül nagy munkaerő-keresletet eredményez a segéd munkások iránt. Ennek következtében kénytelenek vagyunk még egy darabig a szakképzetlen, a kevés műveltséget igénylő segéd munkát - nehéz fizikai munkát - aránytalanul magasán bérezni. Ez anyagi oldaláról nyilvánvalóan nem ösztönöz a magasabb műveltség megszerzésére. A nehéz fizikai munka, a kulturálatlan körülmények között végzett tevékenység nem is teremti meg a munkásban a művelődésre irányuló igényt. Más esetekben a világnézeti bizonytalanság az értékrend felbomlásához vezet. Az eszköz céllá válik, egyeseknél az anyagi javak öncélú halmozása érdekében a "látástól vakulásig" végzett munka egyszerűen lehetetlenné tesz mindenfajta kulturálódást, művelődést.

Az osztálytársadalmi érdek és az egyéni érdek ütközése az esetek jórésztében a csoportérdekeken keresztül történik. A mi társadalmunk az épülő, fejlett szocializmus társadalma, a munkakollektívák társadalma. Az egész termelői szférában az úgynevezett egyéni, közhasznú szóval élve, a maszek, már egészen minimális. A kereső lakosság nagy többsége a szocialista tulajdon talaján él, szocialista kollektívákban, állami vagy szövetkezeti üzemekben, intézményekben dolgozik. Ezek a munkakollektívák, ezek a csoportok, ezek kinevezett vagy választott vezetői, vezetőségei nagy többségükben az osztálytársadalmi érdekeket képviselik a művelődés vonatkozásában is. Segítik dolgozó kollektívájukon belül emelni a munkások szakértelmét, általános műveltségét. Igyekeznek leküzdeni azokat az akadályokat, amelyek ezzel kapcsolatban néha az egyének, néha más oldalról jelentkeznek. De olykor előfordul az is, hogy a csoportérdek az osztálytársadalmi érdek ellenlábasává válik. Mert, bár osztálytársadalmi érdek lenne, hogy az adott kollektíván belül mindenki vagy a többség képezze magát, továbbtanuljon, egy-

egy esetben azonban előfordul, hogy ennek a csoport is ellenáll, mert úgy érzi, hogy ez nem közvetlen érdeke, ebből nehézségei fakadhatnak; vagy nem támogatja x vagy y továbbtanulását, nem biztosítja azokat a kedvezményeket, amelyeket államunk a dolgozók továbbtanulásával kapcsolatban jogilag is biztosít. A csoportérdek azzal is sértheti az államtársadalmi közművelődési érdeket, ha a dolgozók tartalmas művelődési lehetőségeitől kicsinyesen sajnálja a pénzt, az anyagi ráfordítást. Sajnos nem egy helyen tapasztalható még, hogy a művelődéssel szűkmarkuan bánnak, hogy a kulturálódásra költhető pénz összegét vagy annak jelentős részét másfajta akciókra fordítják.

Mint látható tehát, a különböző érdekek a művelődés területén is konfliktusba kerülnek vagy kerülhetnek egymással, és a gyakorlati élet során ebben a vonatkozásban is gyakran sérelmet szenved vagy szenvedhet az államtársadalmi érdek. Hogy ez ne így legyen, ezért igényeljük e területen is a fokozottabb párt- és állami irányítást, ellenőrzést, segítséget, mert csak ez biztosíthatja ebben a szférában is az államtársadalmi érdekek érvényesülését.

Kanyarodjunk ezek után vissza kiindulópontunkhoz. Hol tart ma a magyar közművelődés? Mit mondhatunk jelenlegi állapotáról, mihez viszonyítsuk, ha jelenünkről ítéletet akarunk mondani? Úgy gondolom, nem volna helyes nagy történelmi távlatokba visszanyúlni. Realisabb, ha jelen helyzetünket rövidebb távon, az MSZMP KB 1974. évi közművelődési határozatához, az abban megjelölt feladatok megoldásában elért eredményekhez viszonyítjuk. Miben léptünk tehát előbbre közművelődési politikánkban az elmúlt 4-5 esztendőben?

1./ Először is minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy hatékonyabbá vált a közművelődés állami irányítása. Mindenki tudja, hogy a közművelődés ugynevezett "sokcsatornás" tevékenység. Rendelkezik egy jól szervezett, az egész országra kiterjedő állami intézményhálózattal. Nagy erőt képvisel ebben a szakszervezeti mozgalom, a többi tömegszervezet, a KISZ, a

Népfront stb. és nem utolsósorban a szövetkezeti mozgalom a mezőgazdaságban, az iparban, a kereskedelemben egyaránt. Az irányítás hatékonyságának növelése már csak e "sokcsatornás" jelleg miatt is nagyon fontos. Mivel bizonyíthatjuk az irányítás hatékonyságának javulását? Először is azzal, hogy létrejött és valóban hatékonyan koordinál az Országos Közművelődési Tanács s annak Elnöksége. Teszi ezt például azzal, hogy főhatóságokat, országos szervezeteket számoltat be közművelődési tevékenységükről; a művelődésügy számos fontos kérdését tűzi napirendre, számbaveszi az elért eredményeket, további teendőkre tesz javaslatokat. Az irányítás hatékonyságának növelését szolgálja az önálló Kulturális Minisztérium megalakulása, amely ágazati felelősségét egyre jobban gyakorolja. Ezt segíti elő az is, hogy megnőtt a Kulturális Minisztérium jogköre. /Többek között azzal is, hogy - mint ismeretes - az elmúlt esztendőben a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat állami felügyeleti jogát is megkapta./ Ugy gondolom, nem kell külön részletezni, hogy a fenti körülmények nyomán megyei, járási, városi és községi szinten is fejlődött a közművelődés állami irányítása, javult a különböző közművelődési tevékenységeket folytató intézmények között a koordináció, fejlődött a tervezés és a tervek végrehajtásának ellenőrzése. Jelentékeny segítséget nyújt a közművelődési munka megjavításában az 1976-ban megszületett közművelődési törvény, amely világosan megfogalmazza az állampolgárok és a kollektívák jogait és kötelességeit egyaránt, természetesen a törvény megalkotásával a közművelődés valamennyi kérdése még nem oldódik meg automatikusan. De mint eszköz a közművelődés fejlesztésének komoly segítséget nyújthat. Ugyanakkor az éremnek van egy másik oldala is. Erre mutatott rá kulturális miniszterünk, aki a törvény elfogadása óta többször szóvá tette - a mult esztendőben a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat VII. küldöttgyűlésén is -, hogy a törvénnyel nem lehet zsarolni a társadalmat. A közművelődés a jövőben is elsősorban öntevékenységre épül, felismert és felismerttetett igényekre, ezen igények kielégítésére, ezért a jövőben még fontosabb e tevékenység mozgalmi, politikai jellegének erősítése, az önkéntesség tiszteletben tartása.

2./ A Központi Bizottság határozatának egyik legnagyobb eredménye, hogy jelentős változás indult meg a szemléletben. Szeretnék utalni a Központi Bizottság 1978. április 19-20-i ülésére, amelyen - mint a jelenlevők jól tudják - a XI. kongresszus óta végzett munkáról és a párt további feladatairól tárgyalt és hozott határozatokat. E határozat V. fejezete, amely az ideológia és a művelődés kérdéseiről szól, a következő sorokkal kezdődik: "A szocialista építés előrehaladásával jelentős szemléletváltozás következett be az ideológiai munka és a művelődés társadalmi szerepének megítélésében, nőtt az ideológiai és a kulturális terület fogékonysága a társadalmi és a politikai kérdések iránt. A marxista-leninista eszmék, a közgondolkodás meghatározó tényezői." A szemléletváltozással kapcsolatban nem akarok részletekre kitérni, csak azt szeretném aláhuzni, hogy a politikai, a gazdasági vezetők az élet legkülönbözőbb területein egyre jobban értik a közművelődés jelentőségét. És ez az anyagi ráfordításokban is kezd megmutatkozni. Félreértés ne essék, nagyon jól tudjuk, hogy minden költségvetésben legyen az az országé, vagy egy megyéé, egy vállalaté, egy termelőszövetkezeté, a kiadásokat, a ráfordításokat mindig rangsorolni kell. Azt is jól tudjuk, hogy ma még az országnak a gazdaság fejlesztésére, a lakásépítésre, a kommunális ellátásra is igen nagy összegeket kell fordítania. A közművelődésre az eddigieknél sokkal több pénzt ezután sem fordíthatunk. De ami közművelődésre jut, azt ésszerűbben kell felhasználni a kollektív bölcsességgel, elfogultság nélkül kell eldönteni, hogy mire, mennyit fordítsunk. Ha az előbb azt mondtuk, hogy megváltozott a vezetők szemlélete a közművelődési kérdéseket illetően, akkor azt is meg kell mondanunk, hogy azért a vezetők között is meglehetősen erős differenciáltság mutatkozik. Vannak akik kitűnően, vannak akik kevésbé értik a közművelődés fontosságát, annak főbb kérdéseit. Az alsóbbszintű vezetők körében sajnos még elég gyakran előfordul, hogy e kérdést lebecsülik, az utolsó feladatok között tartják számon. Ezért a szemlélet továbbfejlesztése változatlanul fontos ügy, mert a vezetők mentalitása serkentően hat a munkakollektívákra, a termelés közkatonaíra, azokra a dolgozókra, akik ma még

esetleg nem érzik mindennapi életükben, munkájukban a művelődés, az önképzés hasznát.

3./ E rövid idő alatt statisztikailag is mérhető a művelődés, az érdeklődés növekedése. Nem akarok untatni számok özönének felsorolásával, ezért csak néhány tényrt sorakoztatok fel. Az Országos Közművelődési Tanács 1977 végén tárgyalta e témát, ennek az ülésnek statisztikai anyagaiból idézek. "1973-ban a tv-előfizetők száma 2,2 millió volt, 1976-ban 2,5 millió. A rádió-előfizetők száma 1973-ban 2,5 millió, 1976-ban 2,6 millió. Tudott dolog, hogy a vétel minősége nem egyforma az ország különböző részein, ezen feltétlenül változtatnunk kell. /A rádió-előfizetők száma valószínűleg elérte a maximumot, mert előfizetésre nem is kötelezett, számon nem is tartható a táská- és zsebrádiók óriási tömege./ A mozilátogatók száma 1973-ban 73,5 millió, 1976-ban 73,6 millió, ami azt jelenti, hogy megállt a csökkenés, bizzunk benne, hogy lassu növekedés indul el. Ehhez természetesen nemcsak jó és még jobb filmek kellenek, hanem a mozihálózat kulturáltságának fejlesztése, modernizálása is. A színház- és operalátogatók száma az 1973. évi 5,5 millióról 1976-ban 6,1 millióra növekedett. Figyelemreméltó a kiadott könyvek példányszámának növekedése is. 1973-ban 63,9 millió könyvet, 1976-ban 89,2 millió könyvet adtunk ki. A lakosság könyvvásárlása 1973-ban 1.166,3 millió Ft volt, 1976-ban 1 milliárd 612 millió Ft. A könyvforgalmazás az elmúlt évben már 2,2 milliárd körül volt, ez azonban ne téveszsen meg bennünket. A lakossági könyvvásárláson túl ebbe beletartozik a könyvtári hálózat ellátása, az a forintmennyiség is, amelyet a könyvtárak fordítanak évente állományuk bővítésére, fejlesztésére. Anélkül, hogy a könyvtárak emelése mellett kardoskodnék, meg kell mondani, hogy egyre inkább degradálja az értékes könyveket az alacsony ár. Mert ha csak forintban mérünk, akkor rangos ajándéknak számít egy üveg Napóleon-könyvek, és nem számít annak a szép kiviteli, tartalmas, de olcsó könyv. Vagy mást mondok: ma Magyarországon egy rövidebb utikönyv, egy kis regény ára: 30-35.- forint, tulajdonképpen 1 doboz amerikai cigaretta árával azonos. Azaz, mindent csak

forinton keresztül mérni bizonyos körök szemléletében nem veszélytelen konzekvenciák forrása lehet.

Még valamit talán az iskolarendszerű felnőttoktatás számairól. Az általános iskolai beirt tanulók száma 1973-ban 49 800, 1976-ban 52 700. A 8. osztályt sikeresen elvégzők száma ugyanebben az időszakban 14 100, illetve 27 900. A középiskola esti és levelező tagozataira beirt tanulók száma 1973-ban 136 100, 1976-ban 170 900. A középiskolát sikeresen befejezte 1973-ban 19 600, 1976-ban 27 600. Nem sorolom tovább a számokat, hiszen mondhatnám a legfontosabb mutatóit a kiállítások, muzeumok látogatóinak, a műkedvelő művészeti csoportok tagjai létszámának, sorjázhathatnám a napilapok, folyóiratok példányszámainak növelését, mindezt nem teszem. Befejezem azzal, hogy tulajdonképpen a számok tükrében az elmúlt 4-5 esztendő fejlődése, a közművelődés legtöbb területén kielégítő, jó irányu, pozitív tendenciát mutató.

4./ A KB határozata felhívta a figyelmet a munkásosztály, a termelészövetkezeti parasztság, az ifjúság művelődésének fokozott segítésére. Ugy vélem, valamennyien megértjük e kérdés fontosságát. Az előadás keretei nem engedik meg, hogy bő részletességgel taglaljuk az ide vonatkozó problémákat, ezért csak néhány utalást engedjenek meg. Az elmúlt esztendőkből vitathatatlanul előreléptünk a munkásosztály általános műveltségének, szakértelmének emelésében. A legmegbízhatóbb és legalkalmasabb szervezeti keretünk e téren is a szocialista brigádmozgalom. A szocialista módon élni, dolgozni és tanulni már nem egyszerűen jelszó a művelődés vonatkozásaiban sem. Sok jó kezdeményezés, ötlet tanult lehettünk a 70-es években. A jövőt illetően is minden hasznos kezdeményezést, ötletet fel kell karolnunk. De többek között nagyon kell vigyázni arra, hogy kiküszöböljünk mindenféle formalizmust, minden manipulációt; lakkozott "statisztikai kimutatást", magyarul, ne akarjuk önmagunkat ámítani. Inkább kis lépetekkel menjünk előre, de megtett lépéseink reálisak, valóságok, tartalmasak legyenek. A termelészövetkezeti parasztság, különösen az utánpótlás, a fiatalabbak szakértelme, műveltsége, kulturális érdeklődése je-

lentősen megváltozott a mezőgazdaság kollektivizálása óta. Óriási jelentősége van a megváltozott falusi életformában a televíziónak, a rádiónak; sokkal olvasottabbak a napilapok és folyóiratok, növekedett a könyvvásárlás, a könyvkölcsönzés, fokozódott a résztvevők száma a szaktanfolyamokon. A szaktudás gyarapításának mindenképp nagy a jelentősége akkor is, ha a szakértelem konkrétan a nagyüzemi gazdálkodáshoz, akkor is ha "csak" a háztáji gazdálkodáshoz kapcsolódik. Azért teszem a csak-ot idézőjelbe, mert gazdasági, társadalmi haszna hosszú ideig adott lesz a háztáji gazdálkodásnak is, ezért szerepét semmilyen vonatkozásban nem szabad lebecsülni.

Az ifjúság aktivitása is nőtt az utóbbi években a művelődés frontján. És bár az ifjúság minden rétege fontos számunkra, hiszen ők jövőnk hordozói, a ma 20 év körüliek azok, akik az ezredforduló táján lesznek életük delén. Mégis az ifjúság egészén belül, különösen a munkásifjúságra hívánk fel a figyelmet. A közművelődés szempontjából is könnyebb befolyásolni, szervezni a diákot, a katonát és nehezebb az ipari tanulót, a fiatal munkást, a munkásszálláson lakót és különösen a bejárót. Itt mindjárt engedjenek meg egy idekapcsolódó megjegyzést. A kultúrosok egy részének fölfogásában, gondolkodásában az egyik, hogy úgy mondjam "feketebárány" a kétlaki, a bejáró munkás. Aki valamelyest is ért a művelődésügyhöz, szakértője a közművelődésnek, az érti és ismeri a bejáró munkások fokozottabb kulturálódásával kapcsolatos nehézségeket is. Amit itt mégis szeretnék aláhuzni az az, hogy társadalmunk jelenlegi fejlődési szakaszában és még viszonylag hosszú évekig vagy évtizedekig az ún. kétlaki megléte objektív szükségszerűség. Ez a kétlakiság, vagy ha úgy tetszik "kétarcuság" társadalmi, gazdasági szükséglet, és nem is tudnánk ezeket a tömegeket máról holnapra egyalakivá vagy "egyarcuvá" tenni. Szitokra, átokra semmi szükség nincs. Felesleges is, sőt bántó is, sértő is. Arra kell törekedni, hogy a kétlakit valamilyen uton-módon igyekezzünk megközelíteni, közművelődési hatókörünkbe bevonni vagy az üzemi-vállalati oldalról vagy a falu, a közösség, a kiegészítő gazdaság, a háztáji munka oldaláról; vagy családi oldalról, gyermekein keresztül vagy esetlegesen valamilyen hobby-

ja, kedvtelése oldaláról stb., stb. Vitathatatlanul egyik legnehezebb figurája a közművelődésbe bevonandóknak, ezért irányukba nagy türelem, gondosság, sok ötlet, a kölcsönös érdekek feltárása, nagy-nagy megértés és hozzáértés szükséges.

Amikor ifjúságról, munkásról, termelőszövetkezeti paraszt-ról beszélünk, akkor férfiakra és nőkre egyaránt szólunk. De azért talán érdemes a nőkről egy néhány mondat erejéig külön is megemlékezni. Tudott dolog, hogy a régi életformában a nők kevesebbet művelődtek, sőt kevesebbet is szórakoztak. A régi életforma maradványait gondolkodásban, szokásban, mint örökséget még ma is cipeljük. Nem olyan régen kezembe akadt egy statisztika, amelyre érdemes odafigyelni. E kimutatás szerint ma Magyarországon az általános iskola 8. osztályát elvégezte a férfiak 62,4 %-a, a nők 54,4 %-a. Érettségizett a férfiak 20,2 %-a, a nők 17 %-a. Felsőfoku végzettsége van a férfiak 7,2 %-ának, a nők 3,1 %-ának. Nem kell bővebb magyarázat ahhoz, hogy a nők társadalmi helyzetének hányféle összetevőjével kell számolni ahhoz, hogy ez a helyzet fokozatosan megváltozzék. S ilyen vonatkozásokban is megszűnjék a nemek közötti egyenlőtlenség, és a női egyenjogúság ne csak de jure, hanem de facto is kialakuljon. Hogy ehhez az állapothoz minél előbb eljussunk, ennek természetesen materiális feltételeit is meg kell teremteni, többek között pl. az életszínvonal olyan emelését, amely megkönnyíti a nők "második műszakját". Mert ma a család ellátásában, az esetek jó részében - mondjuk meg őszintén - ami könnyitene a nők helyzetét, az ma még sokba kerül. És nem minden családban vannak meg a megvásárlásukhoz az anyagi feltételek. Gondolok pl. a háztartások gépesítésére, a család élelmezésének a kész- és félkésztermékekkel való ellátására az állandó főzéssel és konyhai rabsággal szemben. De sok még a gondolkodásban meglévő konzervativizmus is. A családon belüli jobb munkamegosztás, ahogy azt ma népszerűen fogalmazzák, az úgynevezett "közteherviselés" sokkal lassabban alakul ki a gyakorlatban, mint szavakban. A férjek egy része hamarabb megtanulja szavakban azt, ami jó, de lassabban váltja aprópénzre a családon belül: a gondok, a tennivalók, a feladatok közös végzését és megoldását.

Az eddigiekben szóltam az elmúlt 4-5 év fejlődéséről általánosságban és néhány mennyiségi vonatkozásban. Bővebben kellene a minőségi változásokról is szólni. Lehetőségeink korlátai miatt engedjék meg, hogy erről csak az ismeretterjesztés vonatkozásában szóljak, ezen belül is csak néhány fontosabb tényre utalva. Mindenekelőtt arra utalnék, hogy ismeretterjesztésen a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkáján belül nem helyes csak a szóbeli ismeretterjesztésre gondolni. Bár ennek a jelentőségét lebecsülni nem szabad. Társulatunk összetevékenységein belül az írásos ismeretterjesztésnek is óriási tömegbefolyása, nevelő, ismeretközlő, ismeretterjesztő szerepe van. Társulatunk több népszerű folyóirattal rendelkezik. Az Élet és Tudomány hetente 170 000-es példányszámban jelenik meg. /Sokan nem tudják, hogy a 170 000 példányból több, mint 13 000 külföldre kerül./ Havonta 18-20 ezer példányban jelenik meg a Természet Világa, A Föld és Ég, amelyek szintén nagy szerepet játszanak a tudományos világkép kialakításában, a világnézeti nevelés erősítésében. A szintén havonta megjelenő rangos társadalomtudományi folyóiratunk a Valóság, ha szűkebb olvasóköri körben is, de magas színvonalon terjeszt társadalomtudományi ismereteket, kutatási eredményeket. Néhány éves szünet után ismét megjelenik kéthavonta az Egészség című folyóiratunk, amely elsősorban nem szakemberek, hanem az átlag érdeklődők nagy tömege számára nyújt népszerű formában egészségügyi, testápolási, higiéniai ismereteket. A TIT-lapok szerkesztő bizottságai természetesen állandóan keresik az új utakat, hiszen a legnépszerűbb folyóiratainknak is időről időre arra kell törekedniük, hogy megújuljanak, hogy tartalomban és kivitelben egyre többet nyújtsanak az olvasóknak, hogy olvasótáboruk ne szűküljön, hanem állandóan szélesedjék.

Ami a szóbeli ismeretterjesztést illeti, mint azt a jelenlévők valamennyien tudják, nagyon széles skálán dolgozik a mi Társulatunk. Egyedi és sorozatelőadások, szabadegyetemek, komplex előadássorozatok, nyári egyetemek, a legkülönbözőbb képző- és továbbképző tanfolyamok /bizonyítványszerzés céljából vagy anélkül/, egyetemi felvételt elősegítő kurzu-

sok, nyelvtanfolyamok, a tudománybaráti körök, országjáró túrák és utak, a szóbeli ismeretterjesztés megannyi formája szolgálja a művelődési igények kielégítését. Mint tudják, az idén ünnepelte Társulatunk ujjaszervezésének 25 éves évfordulóját. 1953-ban az ujjaszerveződés alkalmával kimondották, hogy a Társulat ismeretterjesztő missziójának ellátásában a partnerszervezetekre támaszkodik, azokkal együttműködik. Azaz a partnerek: az állami közművelődési intézményhálózat, a szakszervezetek, a tömegszervezetek a megrendelők a hallgatók szervezői, a TIT pedig a színvonalas programok és a jól felkészült előadók biztosítója. A 25 év távlatában azt mondhatjuk, hogy az Ismeretterjesztő Társulat a rábízott feladatoknak igyekszik megfelelni. Munkánk hatékonyságának növelése érdekében azonban indokolt a kritika, amely az esetek jó részében találkozik saját önkritikánkkal. Nagyon lényeges, hogy a színvonal, a hatékonyság fokozása érdekében a jövőben még többet tegyünk. E tennivalók köréből hadd említsek meg néhányat.

a/ Feltétlenül tovább kell javítanunk az ismeretterjesztés világnézetet formáló, politikai elkötelezettséget erősítő, a népgazdaság extenzív és intenzív fejlesztését segítő hatását. Ezért nagyon lényeges, hogy Társulatunk Országos Elnöksége, annak választmányai, az Országos Elnökség apparátusa a TIT országos hálózatát, szervezeteit még több és jobb írásos segédanyaggal, előadásvázlattal segítse, hogy még színvonalasabb előadói konferenciákat, vándorgyűléseket szervezzen. Emellett az is fontos, hogy a megyékben, városokban a TIT-előadók helyi informáltsága is kielégítő legyen. Hiszen bármilyen témában lép fel az előadó, a hallgatóság, a helyi politika ilyen vagy olyan kérdését fogalmazhatja meg felé, és ezeknek a kérdéseknek a zömére, az volna a jó, ha a TIT előadói kielégítő válaszokat tudnának adni.

b/ Az ismeretterjesztés hatékonyságának növeléséhez feltétlenül hozzátartozik a korszerű szemléltetés. Ezért a TIT eszköztárát állandóan fejlesztenünk kell, nemcsak a termé-

szettudományokban, hanem a társadalomtudományokban, műszaki-agrár és orvostudományokban egyaránt. Itt nem kevés még a javítani való. Természettudományi Studiónk kitűnő műhely a szemléltetés eszköztárának gyarapításában is. Társadalomtudományi és egyéb vonatkozásokban több a pótolni valónk.

- c/ Feltétlenül javítanunk kell, vagy helyesebben tovább kell javítanunk módszereinket a minőségi munka fokozása érdekében. Előadónk egy része felismerte, hogy e téren is előre kell lépniünk, s várja - joggal -, hogy Társulatunk segítséget nyújtson módszereik megújításához.

De találkozunk a módszertani kérdések lebecsülésével is. Könnyű volna e nézetek hangoztatóit a korszerűtlenség vádjával illetni. Talán vannak közöttük ilyenek is. A mi dolgunk - azt hiszem - inkább az, hogy elgondolkodjunk azon, hogy megtettünk-e mindent annak érdekében, hogy felismertesük a módszertani kérdések fontosságát, hogy kidolgoztuk-e, eljuttattuk-e a jobb módszereket tagságunkhoz. Módszertani Tanácsunk feladata, hogy a jövőben még hatékonyabban segítse ezt a munkát, hogy tudományosabban megalapozottabb, egzaktabb, magasabb kulturájú módszertani segítséget adjon a közel 30 000-es TIT-tagnak.

- d/ Végül nagyon röviden megemlíteném még, mint a hatékonyság növelésének tényezőjét, a közérthetőséget. Az utóbbi években vagy évtizedekben bizonyos körökben mintha kezdett volna divattá válni egy, a néptől idegen szakzsargon elburjánzása. Mintha megfélemedtünk volna arról, hogy tudományosság és közérthetőség nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalmak. Tudománytörténetileg bizonyított, hogy a legnagyobb gondolkodók mindig tudtak közérthetően beszélni. Sőt, ha ez néha nem sikerült nekik, akkor elnézést kértek - mondván -, hogy nem volt elég idejük a felkészülésre. Ma viszont néha az az ember benyomása, mintha egyik-másik előadónk azzal akarna kérkedni, hogy minél kevésbé legyen közérthető, mert úgy hiszi, hogy ezzel bizonyítja átlagon felüli műveltségét. Ezzel a jelenséggel, sajnos

az utóbbi időben gyakran találkozunk, szűkebb és tágabb körökben egyaránt. Előfordult ez ismeretterjesztő előadásokon is, ahol 40-50-en vesznek részt. De előfordul a televízió vagy a rádió adásaiban is, amelyet millióan hallgatnak, illetve néznek. Fel kell lépünk ez ellen, és be kell bizonyítanunk a gyakorlatban, hogy a tudományt közérthetően népszerűsíteni az igazi művészet, ehhez kell a nagyon megalapozott szaktudás s az ismeretek átadásának avatott művészete.

Befejezés előtt még valamire szeretném felhívni figyelmüket - partnereinkét, meg a magunkét is egyaránt. Előadásom első részében beszéltem a művelődés és az érdekek összefüggéseiről. Ezen összefüggések bonyolult rendszeréből természetesen nekünk, az ismeretek terjesztőinek, a mecénásoknak, a szervezőknek, a rendezőknek is le kell vonni bizonyos konzekvenciákat. Többek között pl. azt, hogy az olyan témákat, rendezvényeket, amelyek az osztársadalmi érdek oldaláról nagyon fontos szak- és általános műveltségi, világnézeti és politikai tartalmakat hordoznak - ám ezek fontossága az egyéni oldalról nem annyira felismert -, ezeket fokozottabban, nagyobb energiával, jobban dotáltan és hatékonyabb propagandával kell minél nagyobb létszámú résztvevőhöz eljuttatnunk. Viszont azokat az ismerettartalmakat, amelyeket közvetlenebbül, egyszerűbb felismeréssel kapcsolhatunk egyéni érdekekhez - egzisztenciális megfontolások alapján vagy egyéni hobbyk kielégítése céljából és így tovább -, ott a mecénás anyagi tehervállalásaiban is, a szervező munka, a reklám és propaganda mennyiségében is differenciálhatunk. Anélkül, hogy tovább részletezném e témakört, úgy vélem, minden kulturmunkás érti és tudja, mire, illetve mi mindenre gondolok!

Ismeretterjesztő Társulatunk ez év szeptemberében vendéglátó gazdája lesz a szocialista országok társulatai vezetői értekezletének, melynek témája éppen az ismeretterjesztés hatékonysága növelésével kapcsolatos feladatok lesznek. Bizunk benne, hogy ez az értekezlet is segíteni fog bennünket abban,

hogy a következő években, évtizedekben a TIT munkája még nagyobb rangot és elismerést válthat ki társadalmunkból, partnereinkből, hogy még szervesebb és értékesebb része lehet egy imponálóan nagy, szép, szocialista szervezetnek, a magyar köz-művelődésnek.